

УДК 821.161.2–311.6.09 Корсак І.
DOI 10.31654/2520-6966-2018-10f-91-128-141

Н. В. Токар

аспірантка кафедри української літератури
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Жанрові модифікації історичного роману у творчості Івана Корсака (на прикладі романів "Завойовник Європи", "Перстень Ганни Барвінок", "Корона Юрія II")

Одним із провідних жанрів сучасної літератури є історичний роман. Наразі існує чимало його модифікацій, що висвітлюють різні грані жанру. Матеріали дослідження узагальнюють відомості про різновиди історичної романістики. У статті на прикладі романів "Завойовник Європи", "Перстень Ганни Барвінок" та "Корона Юрія II" розглянуто модифікації історичного роману у творчості відомого волинського письменника Івана Корсака. Твори аналізуються в двох аспектах: з позиції співвідношення факту та домислу й вимислу, а також з урахуванням тематики романів. При цьому акцентується увага на жанровій домінанті кожного аналізованого твору.

Ключові слова: історичний роман, пригодницький роман, біографічний роман, філософський роман, жанр, модифікація.

Історичний роман – явище відносно молоде в світовому літературному процесі. Науковці припускають, що йому близько двохсот років. Основоположником жанру, як відомо, вважають англійсько-шотландського письменника Вальтера Скотта. Хоча дослідники одностайні в тому, що його витoki та передісторія сягають ще доби античності. Пояснення такого довгого шляху до визнання, на нашу думку, можна знайти у формуванні романного жанру взагалі. Адже, спираючись на твердження М. Бахтіна, "роман – єдиний ще не сформований жанр, що перебуває на стадії становлення. Жанровий кістяк роману ще далеко не затвердів, і ми не можемо передбачити всіх його пластичних можливостей" [2, с. 447] (Переклад Н. Т.). Склався він набагато пізніше за класичні жанри, такі як трагедія, комедія, ода тощо і довгий час був позбавлений уваги науковців, як "низький" і не вартий серйозної уваги. У Літературознавчій енциклопедії зазначено часові рамки визнання роману як окремого жанру: "Теоретичне осмислення жанру почалося на межі XVII–XVIII ст."

[12, с. 342]. Доба Просвітництва ознаменувала зміну не лише наукової парадигми, а й суспільної свідомості загалом. У літературі ці зміни найповніше здатен був відобразити саме роман. За спостереженнями М. Бахтіна, "роман – єдиний жанр, що перебуває на стадії становлення, тому він глибше, суттєвіше, чутливіше і швидше відображає становлення самої дійсності" [2, с. 451] (Переклад Н. Т.). З цього часу жанр роману набуває панівних позицій. "Він бореться за своє панування в літературі, й там, де він перемагає, інші, старі, жанри розкладаються" [2, с. 448] (Переклад Н. Т.). З поширенням популярності романного жанру виникають і його варіації, однак єдиної їх класифікації наразі не існує. Літературознавець Ю. Ковалів у Літературознавчій енциклопедії подає класифікацію романів за тематикою, за часом розгортання сюжету, за синтетичною структурою, за історичною приналежністю, за типом написання [12]. До останньої належить, зокрема, і вальтер-скоттівський тип історичного роману. До основних його рис традиційно відносять поєднання реалістичного зображення минулого й динамічної інтриги, долання перешкод, оповідь від третьої особи, що дозволяє читачеві бути зовнішнім спостерігачем та робити певні висновки, протиставлення характерів, мотивів та життєвих цінностей тощо. Характерною особливістю є зображення історичного героя. Як правило, ці персонажі не є головними, а виконують допоміжну роль у відтворенні історичного тла у творі. Провідні позиції саме такий тип історичного роману посідає аж до початку ХХ ст. З модернізмом приходять і "модернізація" жанру. Виникають його модифікації. Відбувається поєднання історичного роману з іншими різновидами жанру, таким чином, створюючи різновиди вже самого історичного роману. На цю тенденцію звернула увагу українська вчена С. Філоненко в монографії "Масова література в Україні: дискурс / ґендер / жанр". Досліджуючи жанрову систему сучасної літератури, вона відзначає певну закономірність в її розвитку. Так, першою тенденцією авторка називає "рух до максимальної диференціації, дроблення жанрів" задля задоволення потреб найширшого кола читачів. Під дробленням розуміємо розподіл творів певного жанру на піджанри. Простежити таку закономірність можемо, створивши ланцюжок: роман – історичний роман – історичний роман часів Київської Русі (Російської імперії, Галицько-Волинського князівства тощо). Другою особливістю є "змішування, взаємопроникнення жанрів (genreblending), або жанрова дифузія". До таких модифікацій відносимо історичні романи з елементами пригодницького, детективного, горору, романсу (любовного роману) тощо. "Третя тенденція – генералізація жанрів" (С. Філоненко). Дослідни-

ця, спираючись на праці В. Лукова, визначає жанрову генералізацію "як процес об'єднання, стягування жанрів (які нерідко належать до різних видів і родів мистецтва) для реалізації нежанрового (зазвичай, проблемно-тематичного) загального принципу і "... виділяє філософську, психологічну, історичну, документальну, біографічну, фолк-літературну жанрові генералізації" [17, с. 159].

Питання типології історичного роману залишається відкритим у сучасному літературознавстві. Єдиного її канону не існує. Теперішні класифікації вітчизняних дослідників висвітлюють різні грані жанру, водночас не охоплюючи всіх аспектів. Однак всі ці грані, як-от: тематика, конфлікт, структура та інші, – визначають модифікації історичного роману.

Так, Б. Томашевський у своїй класифікації спирається на структуру, розподіляючи романи за способом побудови, А. Бакланов та А. Гуляк за основу визначають конфлікт, Л. Александрова – роль історичної особи. Такі авторитетні вчені, як С. Андрусів, Є. Баран, І. Варфоломєєв у дослідженні історичної романістики спираються на співвідношення історичних фактів та художнього домислу й вимислу, відповідно, виділяючи художньо-історичні, історико-художні та історичні художньо-документальні твори. Акцент у цих визначеннях переноситься на друге слово.

У художньо-історичній літературі реальний факт домінує над суб'єктивним баченням митця. До цієї групи відносимо романи І. Нечуй-Левицького "Князь Єремія Вишневецький" та "Гетьман Іван Виговський", Т. Орлика "Данило Галицький", І. Корсака "Завойовник Європи".

Для історико-художніх творів характерна перевага вимислу над фактами (сюди ж відносимо вальтер-скоттівський тип романів). До цього різновиду належать романи П. Куліша "Чорна рада", П. Загребельного "Диво", З. Тулуб "Людолови", В. Лиса "Століття Якова", І. Корсака "Корона Юрія II".

Останній різновид історичної прози – це, по суті, художньо осмислений документ, або художньо-документальна проза. Наприклад, роман П. Загребельного "Я, Богдан (Сповідь у славі)", Р. Іваничука "Саксаул у пісках" та "Вода з каменю", І. Корсака "Перстень Ганни Барвінок".

Отже, сучасна художня література характеризується синкретизмом жанрових утворень. Історична проза Івана Корсака не стала виключенням. Маючи стале ядро історизму, у його романах простежуються риси біографічного, пригодницького, детективного, філософського, любовного романів.

Метою дослідження є визначення жанрових модифікацій у творчості Івана Корсака на прикладі його романів "Завойовник Європи", "Перстень Ганни Барвінок" та "Корона Юрія II". У роботі ми спиратимемося на співвідношення фактів, домислу й вимислу в романах митця.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю визначення жанрової приналежності романного доробку Івана Корсака. Ця проблема не висвітлена в сучасному літературознавстві, крім деяких окремих думок у відгуках та рецензіях на романи письменника.

Історичний роман традиційно відносять до одного з жанрів популярної белетристики, за якою традиційно закріпилося поняття "низькопробної" та не вартої серйозної уваги. Останнім часом помітні деякі відходи від подібного трактування, спроби, й досить продуктивні, серйозного вивчення цього виду літератури. Однак погодимося з тим, що основним завданням масової літератури є розвага та відпочинок читача. Течія постмодернізму, що остаточно оформилася в українському письменстві на початку XXI ст., принесла з собою розмивання кордонів між масовою та інтелектуальною літературою. Ця тенденція характерна й для творчості волинського письменника. За влучним висловом дослідниці О. Головій, "романи Івана Корсака – це не "чтиво для метро", не "відпочинок для мозку та очей". Їх мусово читати вдумливо, не відволікаючись на дрібниці й суєту. А радше – приймати дозовано, як ліки. Ліки проти ментальної байдужості. Ліки проти непам'яті. Еліксир відновлення національної свідомості та гордості за свій народ" [6]. Цю тезу можна застосувати до всіх романів Івана Корсака. Вони відзначаються глибокою інтелектуальністю, змушують замислюватись над сенсом життя, над вічними проблемами українського народу, що постають перед нами з глибини віків. "Інтелектуалізм в літературі – комплекс формально-змістових характеристик художнього твору або літературної течії, центральним семантичним ядром яких є зосередження автора не на подієво-сюжетних колізіях і зображенні психологічно-чуттєвого боку особистості, а її інтелектуального життя, його динаміки й сутнісних особливостей" [5]. Так, у романі "Завойовник Європи" Івана Корсака герой, пройшовши важкий і насичений життєвий шлях, приходиться до усвідомлення, що долю людина обирає сама, треба лише вміти прислухатися до свого серця. З амбітного воїна через колізії долі герой стає мудрим філософом та неперевершеним стратегом, знайшовши своє місце у світі. Крізь призму світогляду Олександрі Білозерської ("Перстень Ганни Барвінок") та інших провідних громадських та культурних діячів XIX ст. спостерігаємо настрої доби,

стан розвитку національної культури та літератури. Прихований конфлікт ідей письменника у романі "Корона Юрія II" переростає в конфлікт доби періоду визвольної війни початку ХХ ст., коли на арені політичного життя з'являються численні сили зі своїми поглядами на майбутнє держави.

"Таким чином, предметом зображення стає інтелектуальний дискурс епохи через конкретно-образні і персоніфіковані його вияви" [5], – що свідчить про тяжіння романів Івана Корсака до інтелектуальної літератури. Хоча історичні твори Івана Корсака за жанром не є інтелектуальними романами, однак риси інтелектуалізму простежуються в них повною мірою.

Історичний роман "Завойовник Європи" Івана Корсака тематично відносимо до романів часів Галицько-Волинського королівства. Події роману охоплюють часовий проміжок від вигнання князя Ростислава Михайловича Данилом Галицьким з Галича й до його смерті (приблизно 40–60-х рр. XIII ст.). Фактично, це художньо оброблені документальні факти життя руського князя, вчинки та життєвий шлях якого досі викликають чимало неоднозначних відгуків. У романі згадані майже всі відомі історичні події, пов'язані з життям цієї особи, що датуються від 1238 р. Деякі факти взято дослівно з Галицько-Волинського літопису: "Коли ото він під'їхав під город і сказав їм: "О мужі-городяни! Допоки ви будете терпіти іноплемянних князів владу?", – то вони, вигукнувши, сказали: "Се єсть державець наш, богом даний!"

Єпископ же Артемій і двірський Григорій [Васильович] не давали йому [увійти до Галича]. Але, побачивши, що не можуть удвох удержати город, вони [удали], малодушні, ніби й вони готові передати город. Вийшли вони обидва зі сльозами на очах і з усміхненими лицями, – бо не мали влади княжіння свого, – і, облизуючи уста свої, сказали тоді удвох поневолі: "Прийди, княже Данило! Візьми город!"

І Данило увійшов у город свій, і прийшов до [церкви] пречистої святої Богородиці, і взяв стіл отця свого, і на знак побіди поставив на Німецьких воротах хоругву свою" [14].

Зазначені події в романі подані в такій інтерпретації: "Коли ж підійшов Данило Романович під стіни Галича, то відразу в настороженого і готового до оборони люду навпростець поспитав: – Мужі-городяни! Допоки терпітимете тут прийшлих князів? Недовго радилися городяни, недовго тривала облога, хоч частина іще вагалася та хиталась у думці, як перехожий на кладці хитнеться раптово і не певно для рівноваги змахне руками, та ухвалила врешті цілковита більшість: "Се єсть державець наш, Богом даний!" І розчинилися

широко міські ворота, і входили в Галич вої Данила під привітні і схвальні вигуки. Хіба єпископ Артемій та двірський Григорій до останнього ще перечили та лукаві підстави шукали, але несила була їм проти громади постати. Тамуючи холод в очах та нервово облизуючись, з приклеєними і силуваними посмішками на лицах, мусили і вони поспішити назустріч: – Прийди, княже Даниле! Візьми наш город! І ввійшов урочисто в храм Богородиці князь Данило та посів втрачений було батьків стіл, і піднеслася над Німецькими воротами Галича горда хоругва Данила Романовича" [8, с. 18]. Йдучи за Галицько-Волинським літописом та нечисленними дослідженнями життя Ростислава (імовірно, автор користувався працею дослідника С. Палаузова "Ростислав Михайлович: руський удільний князь на Дунаї в XIII в'їк" в розповідях після битви при Ярославі 1245 р.), помітна доля домислу, пов'язана з сюжетною лінією особистих відносин князя й дружини (Анни) та образом старця-віщуна. Хоча дії останнього іноді переплітаються з сюжетом літопису. Наприклад, пташине знамення з літопису автор інтерпретує як діяння старця. Пор.: "І коли вої [ще] не дійшли до ріки Сяну і зсіли в полі [з коней], щоб оружитися, то сталося таке знамення над військом: стільки налетіло орлів і багато воронів, як хмара велика. І птахи вигравали, а орли клекотали, і ширяли крильми своїми, і шугали в повітрі так, як ото іншим разом і навіть ніколи не було. І се знамення не на добро було" (літопис) [14]. У романі: "І перейшли їхні вої ріку Сян, і до бою в лінію вишикувалися. Перед тим же знамення раптово явилось: налетіла негадано орлів та ворон неймовірна сила, клекотали зловісно орли, вороняччя натужно кричало, всеньке небо покрило птаство, сонце собою заступивши; ширяло воно й кружляло, і від крику його віщунського мерзла кров навіть в найхоробрішого – зроду-віку не було дива схожого, не спало на пам'ять подібне навіть воям, чиї голови предавно сивиною взялися. Регіт старця із Лучеська чувся князеві Ростиславові чомусь в тому клетоті птаства, голосний і знущальний, нестримний регіт" [8, с. 46]. Проаналізувавши наведені уривки, доходимо висновків, що роман "Завойовник Європи" Івана Корсака – це художньо-історичний роман про життя та діяння князя Ростислава Михайловича. Автор неухильно веде розповідь за історичними джерелами, перемижуючи хід подій домислами про особисті взаємини та філософськими роздумами про сенс буття, вклавши їх у уста старця з Лучеська або міркування самого князя.

Описам місцевості, як-от: старовинних замків, фортець, характерного побуту – відведено другорядну роль. Натомість, важливу

роль відіграє загальний дух епохи: від напруженої атмосфери на теренах занепадаючої Київської Русі, настроїв та політичної ситуації в Європі до відносин між найближчими родичами. Авторкові майстерно вдалося змалювати тернистий шлях життя руського князя, примхливих повороти долі, які назавжди закрили шлях на батьківщину, зате дозволили реалізувати себе "у краю, де сонце заходить". Пошуки себе, усвідомлення сенсу існування є головною проблемою твору. Автор використовує параболічну схему сюжетотворення, основою якої є дидактизм. Дидактика роману апелює до таких моральних категорій, як честь та гідність, милосердя, відчуття родинної поваги. Параболічність роману допускає трактування його, як філософського. В основу філософського твору повинна бути покладена певна філософська концепція, що сюжетом або підтверджується, або спростовується. Рупором філософських ідей у досліджуваному романі виступає вигаданий персонаж – старець-провидець. Його світобачення та настанови викликають аллюзії до "філософії серця" Сковороди та Юркевича. За Сковородою, лише та людина матиме щастя, яка має "чисте" серце. На цій думці наголошує старець з роману: "Душа твоя вельми слави спрагла, півсвіту звоювати хотіла б... Та матимеш, зрештою, ти півсвіту, тільки не мечем його здобуватимеш. Інша доля судилася, та, що в краї, де сонце заходить... "... Довго дивився йому вслід князь Ростислав... Щоправда, як проказав сліпечь про душу, що вельми слави спрагла і півсвіту звоювати хотіла б, то несподівано густо почервонів чомусь Ростислав Михайлович" [8, с. 21]. Сковорода доводив, що людина досягне самопізнання, навчившись бачити серцем. Це ж твердження висловлює провидець у творі: "– Творець дарував людині душею бачити, – повагом мовив старий. – А вона за очі куди зіркіша" [8, с. 20]. Душа й серце в Сковороди виступають тотожними поняттями [16]. Згадує старець і Святе Письмо, дорікаючи князеві за скептицизм та недовіру до людських здібностей: "– Згадай-бо Святе Письмо, чи за вигадку маєш, як апостоли по гаді води могли іти, мов по оцій дорозі. Віра їм в поміч була. Віра тоді їх тримала" [8, с. 48]. Виникають ремінісценції до антропології Юркевича, за якою серце – осередок віри, а голова – розуму. Старець говорить: "– Отець наш Всевишній дозволив світ пізнавати. Він сам, напевне, укаже той поріг пізнання, крайню межу, де належить спинитись людині" [8, с. 49]. Саме на рівновазі цих двох опозицій і ґрунтується філософія Юркевича [18]. Князь досягає гармонії лише тоді, коли в його душі примиряється серце з розумом. Отож, філософія серця, притаманна українській ментальності взагалі, чітко простежується в романі

"Завойовник Європи". Ця тенденція вказує на те, що ми маємо справу з філософським романом-апологією, який виокремила, як модифікацію, вчена Н. Забабурова.

Крім згаданої філософської ідеї в романі простежуються й інші риси філософського роману. Дослідниця до його ознак відносить, зокрема, й неявне цитування філософських праць, що ми спостерегли вище. Спираючись на "Перські листи" Монтеск'є, авторка наводить такі властивості, як позасюжетність філософських роздумів, еволюцію героїв разом з розвитком ідей та інше [7]. Дані риси властиві аналізованому роману. Філософські міркування йдуть повз основну сюжетну лінію життя князя, хоч і супроводжують його повсякчас у настановах старця чи у споминах. Такий своєрідний супровід стимулює духовний розвиток героя й усвідомлення сенсу буття. Тож можемо зробити висновок, що "Завойовник Європи" є художньо-історичним філософським романом-апологією, де дійсний факт переважає над суб'єктивним баченням автора.

Наступним романом, на прикладі якого простежимо жанрові модифікації у творчості Івана Корсака, є роман "Перстень Ганни Барвінок" – розповідь про життя української письменниці Олександри Білозерської та її непрості взаємини з чоловіком. За співвідношенням факту, домислу та вимислу роман відносимо до художньо-документальної прози. У сюжеті автор дотримується документальної достовірності. Домисел виконує функцію розкриття внутрішнього світу героїв. Вигадані епізоди, як і в попередньому творі, є вставними, здебільшого, з елементами народної міфології. До них відносимо розмову з циганкою, яка напроочила долю героїні. Цей вигаданий персонаж у романі з'являється лише раз, та у споминах до неї героїня повертається неодноразово. Декілька разів зустрічаємо образ білої ворони, супутниці циганки, яка уособлює невідворотність долі. Інколи для надання правдоподібності автор використовує прийом сну. Уві сні Пантелеймон Куліш бачить себе молодим левом, що спочатку несміливо, а потім все з більшою силою утверджує свої права, водночас усвідомлюючи приреченість на самотність.

На нашу думку, роман "Перстень Ганни Барвінок" є зразком біографічної прози. Літературознавчий словник подає таке визначення: "Роман біографічний – жанровий різновид роману, в центрі опису якого життя певної історичної особи – вченого, полководця, письменника, митця, суспільного діяча тощо" [13, с. 594]. В основу сюжету аналізованого роману покладено життєпис культурної діячки, письменниці, фольклористки XIX ст., відомої під псевдонімом Ганни Барвінок, та її знаного чоловіка, письменника, громадського

та культурного діяча Пантелеймона Куліша. Як зазначає дослідник О. Галич, "у документально-біографічному творі залежність вибору героїв від авторської волі значно менша, бо письменник за точку відліку має документ, який диктує йому імена людей, що в різний час оточували героя" [4]. В аналізованому романі переважна більшість героїв є відомими історичними особами з оточення подружжя Кулішів. Розкриття взаємин між ними подається крізь призму численної епістолярної спадщини, яка несе важливе смислове навантаження. Листи допомагають зрозуміти як внутрішній світ особистості, так і загальну історичну атмосферу епохи. "Відомість" героїв – одна з умов сюжетотворення біографії ще з часів її виникнення. На цій тезі наголошує вчений С. Аверінцев у дослідженні "Паралельних життєписів" Плутарха [1]. Можемо спостерегти й таку ознаку, як попарне групування життєписів. Образ Ганни Барвінок письменник розкриває у взаємодії з біографією Пантелеймона Куліша. Таке зіставлення, крім композиційно логічного, сприяє кращому розумінню певних рис, вчинків, світогляду героїв. Однак, якщо "Паралельні біографії" є зразком популярної літератури розважального характеру, що не претендують на високу інтелектуальність, то аналізований нами роман характеризується глибоким психологізмом у зображенні характерів двох головних героїв. Розкриттю характерів сприяють також внутрішні монологи, саморефлексія, спогади як самих героїв, так і їх сучасників.

Аналізуючи жанр біографії, дослідниця Т. Бовсунівська наводить міркування Г. Винокура: "... біографія як жанр укладається тільки тоді, коли існує потреба у співпереживанні, коли доля Іншого турбує нас так само, як власна" [3, с. 154]. Цьому сприяє той психологізм, зображення внутрішнього світу героїв, якими пройнятий твір. Роман характеризується цілковитою документальною достовірністю у відтворенні фактів біографії. При такій популярній особі зображення (про відносини між подружжям йдеться у творах "Романи Куліша" Віктора Петрова, "Подружнє життя і позашлюбні романи Пантелеймона Куліша" Євгена Нахліка та ін.) подібний прийом загрожує перетворенням на черговий переказ. Проте майстерність автора дозволяє уникнути такого ефекту й поглянути на події та героїв під новим кутом зору. У романі Івана Корсака оповідь ведеться традиційно від третьої особи, проте мозаїчна композиція, використання діалогів та монологів дозволили авторові зробити акцент на найбільш значущих (на його думку) подіях життя героїв, розкрити їх внутрішній світ і таким чином висловити суб'єктивний погляд на зображуване. Провідною темою твору є зображення самопожертви, що й стала вирішальною лінією

сюжетотворення. Але виникає не співчуття до героїні, а, передусім, захват її мужністю та силою духу. Тож доходимо висновку, що "Перстень Ганни Барвінок" – біографічний роман, який за рівнем актуальності доходить до науково-художньої (романізованої) біографії, і при цьому не втрачає своєї художності.

Учений О. Галич розрізняє поняття художнього документально-біографічного роману й історичної прози. Диференціація відбувається насамперед за способом підбору героїв: "Художній документально-біографічний роман відрізняється від історичного, на нашу думку, тим, що в ньому всі (чи переважна більшість) герої є реальними історичними особами, що зовсім не обов'язково для історичного твору" [4]. Однак у творі діють і вигадані персонажі, хоча й нечисленні (циганка, образи селян); має місце історичний конфлікт (утиски царською Росією української національної культури та літератури, переслідування інтелігентства). Хоча роль історичного конфлікту порівняно з психологічним значно менша. Герої зображені у взаємодії з середовищем, при чому не домисленим автором, а документально підтвердженим. Витримана й часова дистанція, що разом із героями – відомими історичними особами та документально підтвердженими фактами становлять основу історичної романістики. Тож, враховуючи всі проаналізовані ознаки, ми схильні вважати "Перстень Ганни Барвінок" історико-біографічним романом.

Наступну модифікацію історичного роману у творчості Івана Корсака можемо проілюструвати на прикладі твору "Корона Юрія II". Це роман часів УНР, проте його хронотоп значно ширший і сягає доби Галицько-Волинського королівства та Великого князівства Литовського. На нашу думку, "Корона Юрія II" є зразком вальтер-скоттівської моделі історичного роману. Дослідник О. Ніколенко пропонує такі основні риси цього типу, як поєднання історичної правди та художнього вимислу, зображення історичних подій через долі героїв, характер яких соціально зумовлений. Поряд зі справжніми історичними особами діють вигадані персонажі. Відсутність поділу на позитивних та негативних тощо [15]. У романах такого типу історія є тлом, на якому розгортаються основні події. Дія роману відбувається за часів відбудови української державності близько 1919 року. Авторів майстерно вдалося відтворити всю складність суспільної ситуації, коли на політичній арені з'являлися та протидіяли різні сили, як-от: монархісти, анархісти, більшовики тощо, – які підривали паростки новоствореної держави. На фоні цих подій розгортається основна сюжетна лінія пригодницького змісту, героєм якої є вигаданий персонаж, історик за фахом Іван Галицький, архіваріус УНР. Історичним

постатям у романі відведена другорядна роль. Про них ми дізнаємося через сприйняття вигаданих героїв. Монархіст Григорій Сазонов висловлює свою думку: " – Керенський – балаболка, червоні страшніші. ..." Воюють насправді гроші. Зараз вони в Колчака, весь золотий запас Росії, більше півтисячі тонн. І під Колчаком увесь Сибір уже, й Урал, до Волги стрімко доходить. А там, дасть Бог, і до Москви недалеко" [9, с. 28]. Історик Михайло, який позиціонує себе аполітичним, виконує роль оповідача про Софію Вітовтівну: "Лучанка Софія Вітовтівна – дружина Великого князя Московського Василя I, мама Великого князя Московського Василя II, певний час фактично править Московською державою, рідна бабуся государя вся Русі Івана III..." [9, с. 28]. Припускаємо, що образи Михайла Василюка та Івана Галицького є рупорами авторських ідей, що відносимо до ще однієї ознаки вальтер-скоттівської моделі історичного роману, спостереженої О. Ніколенко: "Автор об'єктивно відображає хід подій, але висловлює свої думки через дещо ідеалізовані персонажі" [15]. Тож справжні історичні події вкладені в уста вигаданих персонажів, характери яких є соціально зумовленими, зважаючи на всю складність доби.

Отож, виділені нами риси, такі як перевага вигадки над фактами, поєднання реальних історичних осіб з вигаданими, соціальна зумовленість характерів, авторська думка, висловлена в устами героїв, дозволяють віднести роман І. Корсака "Корона Юрія II" до вальтер-скоттівського типу історичної прози. Дотримуючись класифікації С. Андрусів, доходимо висновку, що аналізований твір належить до історико-художнього типу.

Для вальтер-скоттівської моделі характерна наявність пригодницького елемента, властивого основній сюжетній лінії. Таким елементом у романі є знахідка та викрадення корони, її пошуки. Ці події становлять основний зміст головної сюжетної лінії, доповненням до якої є вставні епізоди реального історичного змісту. За Лексиконом загального та порівняльного літературознавства, "пригодницький роман – тип роману, в ідейно-тематичний центр якого покладена пригода, надзвичайна подія, тобто, вигадане, "штучне" начало, висловлене найбільш виразно" [11]. Наявність злочину та подальше його розкриття дозволяє говорити про детектив як тематичний різновид пригодницького роману. Зміст основного злочину розкривають додаткові, з ним пов'язані, такі як поява фальшивих грошей чи таємничі розриті могили на цвинтарі. Мотив таємничості є основним для пригодницького роману. На таємниці в аналізованому творі побудована основна частина сюжету: моторошні нічні дзвони на церковній дзвіниці, бажання зловмисниками здобути всю кров голов-

ного героя або історична таємниця, пов'язана зі зниклою на багатому віку короною українських королів. "Розкриттю таємниці підпорядковано всі сюжетні колізії пригодницького роману..." [11]. Наведені ознаки вказують на те, що "Корона Юрія II" Івана Корсака є історико-пригодницьким романом.

Тож історичні романи Івана Корсака, як і український сучасний історичний роман, – явище синкретичне. Досліджуючи літературну спадщину митця, через виявлення ознак певних жанрів, ми дійшли висновку, що роман Івана Корсака "Завойовник Європи" є зразком історико-філософського роману, "Перстень Ганни Барвінок" – історико-біографічного, "Корона Юрія II" – історико-пригодницького роману. Результати дослідження можуть бути використані при глибшому вивченні як окремих творів, так і всієї творчої спадщини письменника.

Література

1. Аверинцев С. Плутарх и античная биография. Москва: Наука, 1973. 278 с.
2. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. Москва: Худож. лит., 1975. 504 с.
3. Бовсунівська Т. В. Жанрові модифікації сучасного роману. Харків: Вид-во "Діса плюс", 2015. 368 с.
4. Галич О. Критерії розрізнення історичної та документально-біографічної прози. URL: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=17947&chapter=1> (дата звернення: 12.01.2018).
5. Ганюшенко Ю. Інтелектуальність в романі VS інтелектуальний роман: до проблеми дифініціювання жанру. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2015. Вип. V. 271 с. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/3993> (дата звернення: 19.12.2017).
6. Головій О. Історичний роман – як ліки проти байдужості. URL: <http://ivankorsak.com/istorichnij-roman-yak-liki-proti-bajduzhosti/> (дата звернення: 11.12.2017).
7. Забабурова Н. Французький філософський роман XVIII століття: самосвідомість жанру. URL: <http://historylib.net/zababurova-n-v-francuzkij-filosofskij-roman-xviii-stolittya-samosvidomist-zhanru/> (дата звернення: 05.01.2018).
8. Корсак І. Завойовник Європи: роман. Київ: Ярославів Вал, 2011. 160 с.
9. Корсак І. Корона Юрія II: роман. Київ: Ярославів Вал, 2011. 148 с.
10. Корсак І. Перстень Ганни Барвінок: роман. Київ: Ярославів Вал, 2015. 248 с.
11. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=17410> (дата звернення: 17.12.2017).
12. Літературознавча енциклопедія: у двох томах / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ "Академія", 2007. Т. 2. 624 с.

13. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. Київ: ВЦ "Академія", 1997. 752 с.
14. Літопис Руський за Іпатським списком. URL: <http://litopys.org.ua/index.html> (дата звернення: 25.11.2017).
15. Ніколенко О. Теорія та історія роману. Всесвітня література. 2007. № 1. С. 22–26.
16. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т. Київ, Наукова думка, 1973. Т. 1. 532 с.
17. Філоненко С. О. Масова література в Україні: дискурс /гендер/ жанр: монографія. Донецьк: ЛАНДОН XXI, 2011. 432 с.
18. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. Київ, Вид-во "Орій" при УКСП "Кобза", 1992. 230 с. (Спадок).

Література

19. Averintsev S. Plutarh i antichnaya biografiya. Moskva, Nauka, 1973. – 278 s.
20. Bahtin M. Voprosy literatury i estetiki. Issledovaniya raznykh let. Moskva, Hudoj. lit., 1975. – 504 s.
21. Bovsunivska T. V. Janrovi modifikatsii suchasnogo romanu. – Harkiv: Vid-vo "Disa plyus", 2015. – 368 s.
22. Galich O. Kriterii rozrznennya istorichnoi ta dokumentalno-biografichnoi prozi. URL: <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=17947&chapter=1> (data zvernennya: 12.01.2018).
23. Ganoshenko YU. Intelektualnist v romani VS intelektualniy roman: do problemi difiniyuvannya janru. Naukovi zapiski Berdyanskogo der-zhavnogo pedagogichnogo universitetu. 2015. Vipusk V. 271 s. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/3993> (data zvernennya: 19.12.2017).
24. Goloviy O. Istorichniy roman – yak liki proti baydujosti. URL: <http://ivankorsak.com/istorichniy-roman-yak-lik-proti-bajduzhosti/> (data zvernennya: 11. 12. 2017).
25. Zababurova N. Frantsuzkiy filosofski roman XVIII stolittya: samosvidomist janru. URL: <http://historylib.net/zababurova-n-v-francuzkiy-filosofski-roman-xviii-stolittya-samosvidomist-zhanru/> (data zvernennya: 05.01.2018).
26. Korsak I. Zavoyovnik Evropi : roman. Kiiv, YAroslaviv Val, 2011. 160 s.
27. Korsak I. Korona YUriya II: roman. Kiiv, YAroslaviv Val, 2011. 148 s.
28. Korsak I. Persten Ganni Barvinok: roman. Kiiv, YAroslaviv Val, 2015. 248 s.
29. Leksikon zagalnogo ta porivnyalnogo literaturoznavstva. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=17410> (data zvernennya: 17.12.2017).
30. Literaturoznavcha entsiklopediya: U dvoh tomah. T. 2 / Avt.-uklad. YU. I. Kovaliv. Kiiv, VTS "Akademiya", 2007. 624 s.
31. Literaturoznavchiiy slovník-dovidnik / R. T. Grom'jak, YU. I. Kovaliv ta in. Kiiv, VTS "Akademiya", 1997. 752 s.
32. Litopis Ruskiy za Ipatkim spiskom. URL: <http://litopys.org.ua/index.html> (data zvernennya: 25.11.2017).

15. Nikolenko O. Teoriya ta istoriya romanu. Vsesvitnya literatura. 2007. № 1. S. 22–26.
16. Skovoroda G. Povne zibrannya tvoriv: U 2-h t. Kiïv, Naukova dumka, 1973. T. 1. 532 s.
17. Filonenko S. O. Masova literatura v Ukraïni: diskurs /render/ janr: monografiya. Donetsk: LONDON HHI, 2011. 432 s.
18. CHijevskiy D. Narisi z istoriï filosofii na Ukraïni. Kiïv, Vid-vo "Oriy" pri UKSP "Kobza", 1992. 230 s. (Spadok).

Н. В. Токарь

аспирантка кафедри української літератури
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Жанровые модификации исторического романа в творчестве Ивана Корсака (на примере романов "Завоеватель Европы", "Перстень Анны Барвинок", "Корона Юрия II")

Одним из ведущих жанров современной литературы является исторический роман. Существует немало его модификаций, которые освещают разные грани жанра. Материалы исследования обобщают сведения о разновидностях исторической романистики. В статье на примере романов "Завоеватель Европы", "Перстень Анны Барвинок" и "Корона Юрия II" рассмотрены модификации исторического романа в творчестве известного волынского писателя Ивана Корсака. Произведения анализируются в двух аспектах: с позиции соотношения факта – домысла и вымысла, а также с учетом тематики романов. При этом акцентируется внимание на жанровой доминанте каждого анализируемого произведения.

Ключевые слова: исторический роман, приключенческий роман, биографический роман, философский роман, жанр, модификация.

N. V. Tokar

Luhansk Taras Shevchenko National University, Faculty of Ukrainian Philology and Social Communications, Department of Ukrainian Literature.

The genre modifications of historical novel of the volyn writer Ivan Korsak (on the example of novels "Conqueror of Europe", "Finger-ring of Hanna Barvinok" and "Crown of Yuriy II")

One of main genres of modern literature is a historical novel. Now there are many modifications that represent the different types of this genre. Research materials summarize information about the varieties of historical novel. Modifications of historical novel of the known Volyn writer Ivan Korsak are considered on the example of novels "Conqueror of Europe", "Finger-ring of Hanna Barvinok" and "Crown of Yuriy II". Novels are analysed in two aspects: from position of correlation of fact and fiction to the subjects. Pay attention to genre dominant every novel that is analysed and focused.

Key words: historical novel, adventure novel, biographic novel, philosophical novel, genre, modifications.